

Мирослава Чорна

ЦІКАВА ГРАМАТИКА ДЛЯ ДОПИТЛИВОГО ГНАТИКА

Посібник для поглибленого вивчення
української мови

4 клас

У двох частинах

Частина 2



Тернопіль
Навчальна книга – Богдан

УДК 811.161.2(075.2)

ББК 81.2 Укр я71

Ч-75

Рецензенти:

доктор філологічних наук, професор Львівського
національного університету ім. Івана Франка

Сербенська О.А.

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови
Львівського національного університету ім. Івана Франка

Терлак З.М.

вчитель-методист СШ № 100 м. Львова

Кузьмич Г.Г.

вчитель-методист школи-садка № 94 м. Львова

Філь Н.П.

Художник — Грабар Д.І.

Чорна М.М.

Ч-75 Цікава грамати́ка для допитливого Гнатика : посібник для поглибленого вивчення української мови : 4 кл. : у 2-х ч. Ч. 2 / М.М. Чорна. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2013. — 236 с. + 20 с. вкл. : іл.

ISBN 978-966-10-2309-2

Даний посібник містить навчальний матеріал з української мови для загальноосвітніх шкіл відповідно до навчальної програми МОНмолодь-спорту України та Державного стандарту початкової освіти.

Матеріал видання взято із творів класичної та сучасної української поезії. Завдання сприятимуть формуванню національно-мовної особистості, яка характеризуватиметься інтелектом, мовленнєвою культурою і пам'яттю, емоційно-естетичним сприйняттям мови. Працюючи за цим посібником, учень стане самостійним творчим здобувачем знань, пізнаватиме тонкощі рідної мови, емоційно сприйматиме красу й силу рідного слова.

Посібник призначений для колективної чи індивідуальної роботи в класі, вдома, для факультативних занять з поглибленого вивчення української мови. Вміщений тут матеріал може зацікавити учнів середніх класів, де вивчаються мовознавчі розділи: лексика, фразеологія, морфологія. Він стане у пригоді і тим, хто прагне глибше осмислити духовний скарб рідної культури, оскільки пропонує пізнати етимологію рідного слова.

УДК811.151.2(075.2)

ББК 81.2 Укр я71

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора та видавництва.*

ISBN 978-966-10-2309-2

© Чорна М.М., 2012

© Навчальна книга — Богдан, 2013

Розділ III
ЗАЙМЕННИК У МОВІ ЗАМІСТЬ ІМЕННИКА...



Не відпочивши, вдосвіта Весна
сьогодні знов за голубим верстатом —
в святому невдоволенні вона
свій гобелен взялася переткати.
І спалахнула полум'ям трава,
і заряхтіли*, як веселка, квіти,
і сонця вогнеуста голова
пророком проповідувала в світі!
Навівши скрізь на гобелені лад,
Весна під зорями поклалась спати,
бо завтра знов за голубий верстат,
щоб гобелен свій ще раз переткати!
Євген Гуцало

- 2°. Спиши 1-е, 2-е речення вірша. Попрацюй над ними.
У 1-му реченні визнач граматичну основу. Знайди однорідні члени.
У 2-му реченні визнач граматичну основу, вид, функцію кожного члена.
- 3°. Знайди у тексті вірша прислівники. Запиши їх. Погрупуй за значенням на прислівники часу, місця.
- 4°. Утвори прислівники від слів *вітер, зорі, сонце, полум'я*. Порівняй будови цих слів.
- 5°. Утвори антонімічні пари прислівникам *скрізь, знов, завтра, вдосвіта*.
- 6^°. Виправ помилки. Запиши правильно.
Зіт-кала, пог-рози, перет-кати, вогнеу-ста, скрі-зь, пок-лалась.
- 7°. Визнач будову слів *зіткала, вдосвіта, невдоволення, пророк, проповідувала*.



ЗАПАМ'ЯТАЙ

Гобелен — килим з художньо витканою картиною, зображенням. Це слово запозичене з французької мови, походить від прізвища французької родини Гобеленів, власників майстерні та фарбарні.

ЗАВДАННЯ 122

- 1°. Прочитай уважно вірш. Придумай заголовок.

Передзвоном,
перегромом,
рознеслось у лісі,
заніміло.
Народилось
зернятко в горісі.

Їжачок на голці
суничку проніс...
Впали роси...
То від щастя
мовчки плаче ліс.

Атена Пашко

- 2°. Спиши текст вірша. Знайди у тексті прислівник. Випиши його. Утвори споріднені слова (з різних частин мови).
- 3°. Утвори прислівники від слів *щастя, передзвін, роса*.
- 4°. До слова *заніміло* добери синонім-прислівник.
- 5°. Пошир 1-е, 2-е речення прислівниками.
- 6°. Попрацюй над останнім реченням. Побудуй схему зв'язку слів, пошир його прислівниками. Визнач функцію кожного члена речення.
- 7▲. Спробуй самостійно дослідити походження й утворення слів *ягода* і *суніця* (підказка: були в давній мові, та й і тепер, два слова «*годити*» і «*низ*», «*ниць*»). То ж успіхів тобі у пізнанні!).
- 8°. Визнач будову слів *перегромом, суничку, мовчки, зернятко, заніміло*.



ЦЕ ТРЕБА ЗНАТИ

Слово **роса** має дуже древній корінь **раса**, який означав **волога, сирість**.

ЗАВДАННЯ 123

- 1°. Прочитай уважно вірш.

Там, де гнеться верболіз,
чорногуз в ставок заліз.
А на птицю з верболозу
вітер трусить срібну росу.

Рясно падає росиця —
славний душ приймає птиця
коло берега щодня.
І не хниче, що росиця крижана!
Михайло Стельмах

ВІДГАДКИ ДО ЗАГАДОК

- С. 6 — бурулька.
- С. 8 — снігова баба.
- С. 15 — коза; відро на коромислі.
- С. 16 — кіт.
- С. 18 — брехня.
- С. 19 — дятел; птах.
- С. 20 — окуляри.
- С. 23 — сон.
- С. 28 — я-ми; ви-ми-ти.
- С. 31 — одна, решта в зворотному напрямку.
- С. 32 — скрипка.
- С. 34 — 2 січня.
- С. 42 — сидять навпроти.
- С. 43 — літера «Б».
- С. 52 — літера «О»; 10.
- С. 54 — заєць; під вухами.
- С. 55 — решето.
- С. 61 — гарбузи.
- С. 62 — свиня; дуб, жолуді.
- С. 63 — дві мельникові; сорок людей; вулик, соти; жодного.
- С. 69 — капуста; колеса в машині.
- С. 86 — кропива; барвінок.
- С. 91 — телеграф.
- С. 104 — підсніжник.
- С. 119 — борона, посів, трактор.
- С. 120 — ластівка.
- С. 135 — лелека.
- С. 136 — риба, вітер.
- С. 151 — ластівка.
- С. 157 — хмари.
- С. 158 — дощ навесні.
- С. 160 — риба.
- С. 162 — жук-рогач.
- С. 180 — місяць, зорі, сонце.
- С. 186 — дощова хмара, земля, рослина.
- С. 219 — соняшник.

ВІДПОВІДІ ДО КРОСВОРДІВ

С. 37 — хтозна-що, вам, йому, мною, тебе, мене, нас, нами, такий, ми.

С. 134 — а) бесідувати, бігти, єднати, розбрестися, волочити, охороняти, бовваніти, котитися;

С. 134 — б) з'єднувати, засмічувати, поєднати, згаснути, веселитися, продовжувати, ненавидіти, розкопувати.

С. 161 — верша, бродниця, дубаси, гарди, берлини, ость, сак, ятір, литвини, ком'яги.

С. 167 — а) скупю, чарівно, мирно, нестерпно, дбайливо, спокійно, відверто, міцно, швидко, спокійно, виразно;

С. 167 — б) сповна, ліворуч, щиро, весело, далеко, ніде, повільно, вночі, внизу, ніколи, корисно.

ЗМІСТ

Розділ III

ЗАЙМЕННИК У МОВІ ЗАМІСТЬ ІМЕННИКА	3
Повторення вивченого про іменник, прикметник	5
Займенник як частина мови. Особові займенники	10
Займенники першої особи однини і множини, їх відмінювання	13
Займенники другої особи однини і множини, їх відмінювання	21
Займенники третьої особи однини і множини, їх відмінювання	26
Перевір свої сили. Завдання і запитання з теми «Займенники особові»	35

Розділ IV

ЧИСЛІВНИК-ПАН РАХІВНИКА УДАЧУ МАЄ, ЗАВЖДИ ВІДПОВІДАЄ: «КОТРИЙ З НАС СКІЛЬКИ МАЄ?»	39
Повторення вивченого про займенник.	
Поняття про числівник як частину мови	40
Закріплення знань про числівник, його роль у мовленні	44
Практичне ознайомлення з відмінковими формами числівників першого десятка	47
Практичне ознайомлення з відмінковими формами числівників другого десятка. Числівники 25-50-80	49
Практичне ознайомлення з відмінковими формами числівників 40, 90, 100, на позначення сотень	54
Закріплення знань з теми «Числівник»	57
Перевір свої сили. Завдання і запитання з теми «Числівник».....	67

Розділ V

ДІЄСЛОВО — НЕ ПРОСТАК, ДЕМОНСТРУВАТИ ВСЯКУ ДІЮ ВОНО МАСТАК	71
Повторення вивченого про дієслово як частину мови.	
Роль дієслова у реченні. Зв'язок дієслова з іменником	72
Вживання дієслів у прямому і переносному значенні.	
Дієслова-синоніми, дієслова-антоніми	76
Способи дієслів. Дійсний спосіб.	
Дієслова, які означають завершену і незавершену дію	80
Граматичні ознаки дієслова: час, особа, число.	
Початкова форма дієслова	83
Граматичні ознаки дієслова. Теперішній час, його форми.	
Поняття «особові закінчення»	86
Граматичні ознаки дієслова. Майбутній час, його форми	93
Поняття «дієвідміна». Дієслова I і II дієвідмін	98
Граматичні ознаки дієслова. Минулий час.	
Змінювання форм дієслів минулого часу за родами і числами	98
Правопис особових закінчень дієслівних форм теперішнього часу. Перша особа	104
Правопис особових закінчень дієслівних форм теперішнього часу. Друга особа	108
Правопис особових закінчень дієслівних форм теперішнього часу. Третя особа	111
Правопис ненаголошених голосних в особових закінченнях форм теперішнього і майбутнього часу	114
Чергування звуків у дієслівних формах.	
<i>Не</i> з дієсловами. Дієслова на <i>-ся</i>	119
Звуко-буквений аналіз слів на <i>-ться, -шся</i>	123
Закріплення, узагальнення вивченого з теми «Дієслово».	
Будова дієслів	124
Перевір свої сили. Питання і завдання з теми «Дієслово»	131

Розділ VI

ПРИСЛІВНИК — ДРУГ САМОМУ ПАНУ ДІЄСЛОВУ, РОЗПОВІДАЄ, ДЕ, КОЛИ І ЯК ТОЙ ДІЄ	137
Повторення вивченого про дієслово. Загальне поняття про прислівник. Правопис найуживаніших прислівників	138
Прислівники-синоніми, прислівники-антоніми, їх роль у мовленні. Прислівник як незмінювана частина мови	140
Зв'язок прислівників з дієсловами	146
Правопис прислівників. Виразальні можливості прислівників	150
Закріплення знань про прислівник	155
Перевір свої сили. Завдання і запитання з теми «Прислівник»	164

Розділ VII

ЧОГО НАВЧИВСЯ, ТОГО ЗА ПЛЕЧИМА НЕ НОСИТИ	168
Звуки і букви. Алфавіт. Звукове значення деяких букв	169
Голосні і приголосні звуки. Наголошені, ненаголошені голосні. М'які, тверді, дзвінкі, глухі, подовжені приголосні	174
Склад. Наголос. Правила переносу слів	176
Значущі частини слів. Будова слова	180
Спільнокореневі слова. Способи перевірки ненаголошених голосних, сумнівних приголосних	185
Слова та їхнє значення. Синоніми. Омоніми. Антоніми	188
Фразеологічні звороти — краса мови. Народ скаже — як зав'яже	191
Частини мови	194
Іменник. Прикметник	196
Займенник. Числівник	205

Дієслово. Прислівник	208
Словосполучення. Речення	214
Узагальнення, закріплення вивченого	223
ТЕКСТИ ДО УРОКІВ РЕДАГУВАННЯ	230
ЩО ЗБУЛОСЯ — ТЕ ПРИГАДАЄТЬСЯ	231
ЗАПАМ'ЯТАЙ ВИМОВУ І ПРАВОПИС СЛІВ	232
ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК	233
ПОДІЛ СЛІВ НА СКЛАДИ	236
ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ СЛІВ	238
ГОВОРИ ПРАВИЛЬНО	240
ВІДГАДКИ ДО ЗАГАДОК	242
ВІДПОВІДІ ДО КРОСВОРДІВ	243



Навчальне видання

ЧОРНА Мирослава Михайлівна

ЦІКАВА ГРАМАТИКА ДЛЯ ДОПИТЛИВОГО ГНАТИКА

Посібник для поглибленого
вивчення української мови

4 клас

У двох частинах

Частина 2

Головний редактор *Богдан Будний*

Технічний редактор *Оксана Чучук*

Редактор *Любов Левчук*

Художник *Дарій Грабар*

Обкладинка *Ростислава Крамара*

Комп'ютерна верстка *Ольги Швед*

Підписано до друку 26.10.2012. Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Умовн. друк арк. 19,16+1,63 вкл. Умовн. фарбо-відб. 19,16+6,52 вкл.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-2309-2

